

van subjectieve factoren is hierbij van het hoogste gewicht. Bovendien, het resultaat behoeft nu niet gebaseerd te worden op de waarneming van één onderzoeker of van slechts weinigen, die op gelijke wijze observeerden of voor de fixatie der verschijnselen van gelijke methoden en apparaten zich bedienden en wier gegevens beperkt in aantal zijn omdat uniformiteit in wijze van observatie en fixatie der verschijnselen doorgaans slechts in beperkten kring en binnen een zeker tijdperk waargenomen wordt. Wanneer men daarentegen graphische uitingen bestudeert, valt de zoo juist gestelde eisch van uniformiteit weg en beschikt men dus over veel meer gegevens, hetgeen aan de betrouwbaarheid van het resultaat slechts ten goede komen kan.

Om meer dan één reden dient onder de graphische uitingen de teekening — dit woord in ruimen zin opgevat — op den voorgrond gesteld te worden.

Allereerst reeds uit hoofde van hare prioriteit.

Lang voordat het kind met behulp van letterschrift zijne gedachten bij benadering kan weergeven, geeft het in beeld uiting aan zijn geestesleven. De teekenstift bezigt het kind gaarne en veel; het wacht niet af tot hem deugdelijk teekenmateriaal wordt ter hand gesteld, maar het zet krabbels, later figuurtjes, op ieder vlak, dat bruikbaar is om die krabbels en figuurtjes op te nemen. Hiermee is niet gezegd, dat het kind met zijn teekeningen beoogen zou van zijn gedachten iets aan anderen mede te deelen; blijkbaar draagt het teekenen veelal het karakter van een spel, dient het tot eigen vermaak, maar nevenvrucht is toch objectiveering der kinderlijke voorstellingen, welke, wijl het kind in zijn spel ook anderen betreft, in zichtbaren vorm aan die anderen worden medegedeeld.

Gelijk verschijnsel, als het kind biedt, wordt ook bij den mensch in de lagere stadia der cultuur waargenomen. Bij volken, die het schrift nog niet kennen, treffen wij als graphische uiting dikwerf de petroglyphen aan, welke in alle werelddeelen voorkomen; Andree ¹⁾ gaf reeds voor jaren een interessant overzicht daarvan onder afbeelding van eenige der belangrijkste. Die teekeningen bieden zeer groote verscheidenheid aan; van af eenvoudige geometrische figuren

1) R. Andree, *Ethnographische Parallelen und Vergleiche*, 1878.